

คำแนะนำสำหรับครู ในการใช้เอกสารประกอบการเรียน

เอกสารประกอบการเรียน เล่มที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รายวิชา ส30246 ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอทุ่งเสลี่ยม ได้กำหนด ผลการเรียนรู้ดังนี้

นักเรียนสามารถ บอกความหมาย ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีความรู้ทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้บรรลุผลตามผลการเรียนรู้ ครูควรปฏิบัติดังนี้

1. เอกสารประกอบการเรียนเล่มนี้ ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 และ 3
2. ชี้แจงนักเรียนให้อ่านคำแนะนำในการใช้เอกสารประกอบการเรียนให้เข้าใจก่อนเริ่มเรียน
3. ให้นักเรียนศึกษาเนื้อหาสาระ รายละเอียด เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยครูเป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือและให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด

คำแนะนำสำหรับนักเรียน ในการใช้เอกสารประกอบการเรียน

1. ศึกษาจุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อให้ทราบ**เพื่อทราบเกี่ยวกับเนื้อหา กิจกรรม และการวัดผล ประเมินผล** ว่าเมื่อศึกษาเนื้อหาจบแล้วได้รับความรู้อะไรบ้าง
2. อ่านคำแนะนำการใช้เอกสารประกอบการเรียน ให้เข้าใจตามขั้นตอนอย่างเคร่งครัด
3. ทำแบบทดสอบก่อนเรียนในเอกสารประกอบการเรียน จำนวน 10 ข้อ ลงในกระดาษคำตอบและตรวจคำตอบในเฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน สรุปผลคะแนนที่ได้ลงในกระดาษคำตอบ
4. ผู้เรียนศึกษาใบงานในเล่มให้เข้าใจ ทำแบบฝึกกิจกรรม แบบทดสอบหลังเรียนตรวจคำตอบในเฉลยแบบทดสอบหลังเรียน บันทึกคะแนนลงในกระดาษคำตอบเปรียบเทียบการพัฒนาของตนเอง
5. นักเรียนต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองเสมอโดยไม่เปิดดูเฉลย แบบฝึกหัด แบบทดสอบก่อนเรียน - หลังเรียนก่อน เพราะจะทำให้ นักเรียนขาดความมั่นใจในการเรียนและไม่เกิดความเข้าใจที่แท้จริง ศึกษาเนื้อหาให้เข้าใจ
6. หากนักเรียนทำข้อสอบไม่ผ่านเกณฑ์ ให้ทบทวนเนื้อหาใหม่อีกครั้ง
7. ให้นักเรียนอ่านคำชี้แจงให้เข้าใจก่อนลงมือปฏิบัติ

อย่าลืมทำตามขั้นตอนนะครับ

วิชา ส30246 ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอดงเสด็จ

เล่มที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

1. มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และ มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

1.1 สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากร ในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

1.2 สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย

มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

1.3 สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน ง1.1 เข้าใจการทำงาน มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะกระบวนการทำงาน ทักษะการจัดการ ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานร่วมกัน และทักษะ การแสวงหาความรู้ มีคุณธรรม และลักษณะนิสัยในการทำงาน มีจิตสำนึกในการใช้พลังงาน ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตและครอบครัว

2. ผลการเรียนรู้

สามารถบอกความหมาย ความเป็นมา ประเภท วิธีการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สืบต่อจนถึงรุ่นลูกหลาน และการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. สาระการเรียนรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือเทคโนโลยีพื้นบ้าน หมายถึงกระบวนการของ การนำ ความรู้ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาปรับประยุกต์ใช้ในแต่ละท้องถิ่น หรือชุมชนโดยสามารถเชื่อมโยงความรู้ หรือถ่ายทอดความรู้พื้นฐานข้ามถิ่น ข้ามชาติ การถ่ายทอดความรู้ในลักษณะการเรียนรู้การศึกษา ค้นคว้า ร่วมกัน และนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละท้องถิ่นจัดการวิถีชีวิตให้อยู่ร่วมกันอย่าง เป็นสุข

4. จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบาย ความหมาย ความเป็นมา ประเภท ของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ (K)
2. เพื่อให้นักเรียนสามารถนำเสนอประโยชน์ในการนำความรู้ด้านภูมิปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (P)
3. เพื่อให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สืบต่อจนถึงรุ่นลูกหลาน (A)

แบบทดสอบก่อนเรียน
เล่มที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

*****

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย X ในช่องตัวเลือกที่ถูกที่สุดลงในกระดาษคำตอบ

1. “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” สามารถเรียกชื่ออื่นที่มีความหมายเดียวกันคือ

- ก. ภูมิปัญญาสากล
- ข. ภูมิปัญญาชาวบ้าน
- ค. ภูมิปัญญาไทย
- ง. ข้อ ข , ค ถูก

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กันข้อใด

- ก. ศิลปวัฒนธรรม
- ข. ประเพณี ความเชื่อ
- ค. ศิลปหัตถกรรม
- ง. ศิลปวัฒนธรรม ศิลปหัตถกรรม ประเพณี

3. ข้อใด ไม่ใช่ ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ก. เป็นพื้นฐานความรู้ของทุกเรื่อง
- ข. มีเอกลักษณ์ในตัวเอง
- ค. การสะสมปัญญา ความรู้เดิม
- ง. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เท่านั้น

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์แผนไทยเลื่องลือด้านใด

- ก. ธุรกิจร้านเสริมสวย
- ข. รักษาโรคเรื้อนโรคซึ้กลาก
- ค. บำบัดอาการปวดเมื่อยทั่วไป
- ง. อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

5. ปัญหาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากสาเหตุใดบ้าง

- ก. กลัวคนอื่นมีชื่อเสียงดีกว่าตน
- ข. ปู่ย่าตาทวดสั่งไว้ไม่ให้วิชากับผู้อื่น
- ค. กลัวแย่งการทำมาหากิน หรือ หวงวิชาความรู้ที่ตนมีอยู่
- ง. ถูกทุกข้อ

6. ข้อใด ไม่ใช่ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาภูมิปัญญาไทย

- ก. อายุ
- ข. ความรู้
- ค. ความเชื่อ
- ง. ทักษะ

7. กิจกรรมใดส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด
- ก. พิธีแรกรนาขวัญ
  - ข. ประเพณีลอยกระทง
  - ค. ประเพณีรับน้องใหม่
  - ง. ประเพณีเสียดทาน
8. ข้อใดคือผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด
- ก. สร้างสิ่งทดแทนทรัพยากร
  - ข. รับวัฒนธรรมจากต่างชาติ
  - ค. ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักร
  - ง. ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์
9. การจัดการศึกษาแห่งชาติเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นคือข้อใด
- ก. ภูมิใจในความเป็นไทย
  - ข. ทำให้ท้องถิ่นใดให้มีชีวิตชีวา
  - ค. หาวัดธมาอำนาจความสะดวกให้มาก
  - ง. ข้อ ก, ข ถูก
10. ปัญหาของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาคือข้อใด
- ก. คนไทยหยุดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ และขาดการยอมรับภูมิปัญญาไทยว่าล้ำสมัย
  - ข. คนไทยจัดการศึกษาได้สมบูรณ์และไม่ต้องปรับใหม่
  - ค. คนไทยขาดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาไทย
  - ง. คนไทยเชื่อมั่นว่าคนต่างชาติเก่งกว่า

รายละเอียดสาระการเรียนรู้

เอกสารประกอบการเรียน	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
เล่มที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น	เวลา 4 ชั่วโมง

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบาย ความหมาย ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ (K)
2. เพื่อให้นักเรียนสามารถนำเสนอประโยชน์ในการนำความรู้ด้านภูมิปัญญาไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ (P)
3. เพื่อให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญา ท้องถิ่นให้สืบทอดจนถึงรุ่นลูกหลาน (A)

นักเรียนฝึกทำลาบหมู
ที่มา : นางชุตีมา แก้วหล้า ; 2555

ใบความรู้ที่ 1

เรื่อง ความหมาย ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมาย ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิ ความหมายว่า พื้น ชั้น พื้นเพ

ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดจากการเรียนรู้และการคิด

ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถในการใช้พื้นความรู้สร้างสรรค์งานเพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น

การถ่ายทอดความรู้ หรือการสอนหมายถึง การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจโดยวิธีบอกหรือทำให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อให้รู้ตัวรู้ชั่วและนำไปปฏิบัติได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้จนเกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้ โดยผู้รู้ในแต่ละท่านได้ให้ความหมายดังนี้

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุรินทร์ อ่างใน กฤษณา วงษาสันต์ (2543 :253) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หมายถึง พื้นฐานความรู้ ความรู้รอบตัว ความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการเรียนรู้จากผู้ใหญ่ เป็นความรู้สึที่สะสมสืบต่อกันมา

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมา มีศักยภาพสามารถใช้แก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เป็นแกนของชุมชนที่ทำให้สังคมอยู่รอดถึงปัจจุบัน

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราที่ผ่านการศึกษาสังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบขึ้นมาจากความรู้หลาย ๆ เรื่อง หรือกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานของความรู้ใหม่ที่ช่วยให้การเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา เป็นความรู้ที่มีทั่วไปในสังคม ชุมชน และตัวผู้รู้เอง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่คนของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อมซึ่ง กระบวนการที่คนดังกล่าว จะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติ จารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอน และปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย มีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของชุมชน และปัจจัยบุคคล โลกกระบวนทัศน์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งได้ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ลักษณะที่ 2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ลักษณะที่ 3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิต หรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สั่งสมมาแต่อดีตเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การรู้จักปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลในท้องถิ่นให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทุกยุค ทุกสมัย สามารถแนะนำ แบ่งปัน ภูมิปัญญาของตนเองให้บุคคลอื่น มีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง เกิดความรักและหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่น มีจิตสาธารณะในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม ครอบครัวและสังคม เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือน ความแตกต่าง และความสัมพันธ์ของบุคคล รวมทั้งสามารถแก้ปัญหาและประยุกต์ใช้ เพื่อให้สามารถนำผลการเรียนไปใช้ใน ชีวิตประจำวันและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขและมีสันติสุข

2. ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ วัฒนธรรม ที่มีอยู่เดิม ในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะ และความชำนาญที่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสม สืบทอดพัฒนาต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

ภูมิปัญญาไทย จึงเป็นการสร้างสรรค์อย่างชาญฉลาด แสดงถึงภูมิปัญญาของคนไทยในยุคสมัยหนึ่งที่สามารถค้นสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผน และมีรูปแบบที่ยอมรับภายในสังคม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นๆ มีคุณค่า มีความงดงาม ผลงานจากภูมิปัญญาของคนไทยโบราณจะปรากฏคุณค่าเด่นชัด และน่าหวงแหน เมื่อเราได้ประจักษ์ชัดถึงความสัมพันธ์ ความสอดคล้อง ระหว่าง ศิลปวัฒนธรรมประเพณี กับสภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมแต่ละยุคสมัยธนาคารไทยพาณิชย์ กล่าวถึงภูมิปัญญาไทยว่า ในช่วงที่สังคมไทยอยู่ในภาวะสังคมที่หลงลืมตัวตนและแก่นแท้ในความเป็นไทย เพราะกำลังรับวัฒนธรรมจากภายนอก “ภูมิปัญญาไทย” จะบอกจุดยืนรากเหง้าของความเป็นไทยที่เกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของไทยโบราณ ที่สร้างรูปแบบวัฒนธรรม ประเพณี ที่สามารถรองรับการอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่น คนไทยปัจจุบันควรตระหนักถึง และได้เรียนรู้ด้วยความภาคภูมิใจ มั่นใจในชาติภูมิของตน เพราะวัฒนธรรมคือ รากฐานของการพัฒนาสังคมอย่างมีระบบนำไปสู่ความก้าวหน้าของชาติบ้านเมืองในอนาคต ผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชุมชนหลายชาติพันธุ์รวมถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ นำภูมิปัญญาเหล่านี้แก้ปัญหาให้คนไทยได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมเราเองได้ อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นฐานระดับชาวบ้าน ดังนั้นภูมิปัญญาในแผ่นดิน จึงเกิดจากการแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น ปรับจากอารยธรรมอื่นตลอดมา มิได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศ

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนไทยในยุคสมัยหนึ่ง ที่ฉลาดสามารถคิดค้นสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผน มีรูปแบบ มีคุณค่างดงามแบบงานศิลปะ เป็นที่ยอมรับกัน ภายในสังคม มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมมีความสัมพันธ์สอดคล้องระหว่าง ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิตของผู้คนแต่ละยุคสมัยดังผลงานภูมิปัญญาของคนไทย โบราณมีคุณค่า ปรากฏอวดสายตาชาวโลก

ใบความรู้ที่ 2

เรื่อง ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

1. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เป็นการศึกษาที่เกิดการบูรณาการระหว่างความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สากล ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการต่อยอดความคิด มากกว่าการถ่ายทอดความคิด มากกว่าการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยมีลักษณะดังนี้

1. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (skill) ความเชื่อ (belief) และความประพฤติ (behavior)
2. เป็นเรื่องของการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. เป็นเรื่องการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของคนในชุมชนและสังคม
4. เป็นแกนหลัก หรือกระบวนการทัศน์ในการมองชีวิต เป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ
5. เป็นกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
6. มีความเป็นเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับความสมดุลในการพัฒนาการสังคม

กล่าวโดยสรุป ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เป็นการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการถ่ายทอดและต่อยอดความคิด การใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ โดยเฉพาะคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

2. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านทั่วๆไปที่คนไทยยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันแม้แต่ต่างชาติเมื่อได้มาสัมผัสพบเห็นจะชื่นชมยินดี บางคนถึงกับลงทุนมาศึกษาเล่าเรียนนำไปเผยแพร่ในประเทศของตน ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยมีดังนี้

1. **ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม** เช่น การใช้วัสดุธรรมชาติแทนการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้วัสดุธรรมชาติทำยาฆ่าแมลงและปราบวัชพืช

นักเรียนช่วยกันปลูกผักสวนครัว
ที่มา : ชุตินา แก้วหล้า ; 2553

2. ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมหัตถกรรม เช่น การก่อสร้าง โบราณสถาน โบราณวัตถุตามเอกลักษณ์ความเป็นไทย การก่อสร้างบ้านทรงไทยที่สามารถระบายความร้อนได้อย่างน่าอัศจรรย์ การทำเครื่องเคลือบดินเผา การทำเครื่องเบญจรงค์ การจักสานย่านลิเภา การทำเครื่องเงิน เครื่องทองเหลือง การทอผ้าไหมและผ้าพื้นเมืองต่างๆ

เงินลายโบราณ
ที่มา : ชุตินา แก้วหล้า ; 2553

3. ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย เช่น การใช้พืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคได้อย่างเหมาะสม การนวดแผนโบราณซึ่งเป็นที่เลื่องลือว่าสามารถแก้อาการปวดเมื่อยได้อย่างทันตาเห็น

การนวดฝ่าเท้า
ที่มา : นางละออศรี พรหมวิมานรัตน์ ; 2555

4. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ เป็นความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น พิธีบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การบิณฑบาตป่าเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติ

การบวชป่า

ที่มา : <http://www.personal.swu.ac.th/students/> : วันที่ค้นข้อมูล 24 ธันวาคม 2555.

5. ภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ การก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมหรือกองทุนเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น

6. ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม เช่น ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ วิหาร อันแสดงถึงเอกลักษณ์และความเป็นอยู่ของคนไทยที่สัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

7. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของคนไทย รวมถึงสุภาษิต คำพังเพย โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน

8. ภูมิปัญญาด้านปรัชญา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น คำสอนของผู้ใหญ่ที่แฝงไว้ด้วยข้อคิดในการประพฤติปฏิบัติตน วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่แสดงออกถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่งดงามควรค่าแก่การอนุรักษ์ เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย การพูดจาด้วยความสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่ การต้อนรับแขกด้วยอภัยยศไมตรีอันอ่อนน้อม การกราบ การไหว้ วัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ การฟ้อนรำต่างๆ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีแต่งงาน โขนจุก บวชนาค และประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาในโอกาสต่างๆ รวมถึงศิลปะการต่อสู้มวยไทยที่สามารถใช้ทุกส่วนของร่างกายในการต่อสู้และป้องกันตนเอง

9. ภูมิปัญญาด้านโภชนาการ เช่น การจัดปรุงแต่งอาหารให้สวยงาม และนำรับประทาน การปรุงอาหารคาวและหวานรสชาติถูกปากคนไทยและต่างชาติ เช่น ต้มยำกุ้ง

กล่าวโดยสรุป ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการเกษตรกรรม ทัศนกรรม แพทย์แผนไทย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กองทุนและธุรกิจชุมชน ศิลปกรรม ภาษาและวรรณกรรม ปรัชญา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และโภชนาการ

3. ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย มีดังนี้

1. ความรู้เดิมในเรื่องเก่า ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
2. การสั่งสม การสืบทอดความรู้ในเรื่องเก่า
3. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับประสบการณ์ใหม่ได้
4. สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้
5. รากฐานทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อ
6. การเรียนการสอน ที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และใช้การถ่ายทอดโดย

ถ่ายทอดโดย

1. ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอน ให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
2. ใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้

4. กลุ่มเป้าหมายในการถ่ายทอดความรู้

ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่าง ผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก จะไม่แพร่พรายให้คนอื่นรู้ ที่เป็นอย่างนี้เพราะสาเหตุหลายประการคือ

1. กลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่จะต้องทำผลผลิตเพื่อค้าขาย
2. กลัวเรื่องชื่อเสียง เกียรติภูมิ และกลัวคนอื่นขโมยภูมิปัญญา ถ้าถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่นแล้วเขาทำดีกว่า เจ้าตำรับก็จะมีชื่อเสียง
3. มีความเชื่อและถือสัจจะจากปู่ ย่า ตา ทวด ที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับหรือกลวิธีการผลิต
4. สื่อและเทคโนโลยียังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

ปัจจุบันนี้ กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นขยายไปสู่สาธารณชนทั่วไปแล้ว อาจเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ได้รับการกระตุ้นและการสร้างความตระหนักจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น หน่วยงาน พัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเกษตร ฯลฯ
2. การถ่ายทอดความรู้ได้รับค่าตอบแทน ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคนจะตั้งราคาวิชาไว้มากน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดสำหรับวิชาอาชีพนั้นๆ
3. สื่อต่างๆ ในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภท ภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก หน่วยงานต่างๆ ที่ให้การสนับสนุนภูมิปัญญา ก็สามารถถ่ายทอด สืบทอดความรู้ได้อย่างกว้างขวาง
4. ความจำเป็นในการผลิต ทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่นๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 ภาคของไทย

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคเหนือ

ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคเหนือที่สำคัญ มีดังนี้

1.1 งานหัตถกรรม ได้แก่ งานแกะสลักไม้และภาชนะเครื่องเงินของจังหวัดเชียงใหม่ผ้าไหมยกดอก จังหวัดลำพูน และผ้าตีนจกบ้านนามน จังหวัดแพร่ เป็นต้น

1.2 ภาษีตสอนใจ ที่เรียกว่า “ล้านนาภาษีต” สอนให้ผู้คนเคารพกฎระเบียบของสังคม เช่น ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักการแบ่งปัน ระวังระวังคำพูดไม่ใช้คำพูดล่วงเกินผู้อื่น และเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนในสังคม เป็นต้น

1.3 พืชผักพื้นบ้าน คนท้องถิ่นภาคเหนือรู้จักคุณค่าของพืชผักพื้นบ้านชนิดต่างๆ ที่เก็บหาได้ตามชายป่า มีคุณประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น ใช้เป็นอาหาร ยาสมุนไพร และทำสีย้อมผ้าฝ้ายพืชบางชนิดช่วยยืดดลิ่งริมน้ำไม่ให้ถูกกระแสน้ำกัดเซาะพังทลาย และลดตายของใบพืชผักบางชนิดมีความสวยงามถึงกับนำมาทำลวดลายบนผ้าตีนจก หรือลายปูนปั้นหน้าโบสถ์ เป็นต้น

1.4 การแพทย์พื้นบ้าน การรักษาคนไข้ของหมอพื้นบ้านล้านนา จะรักษาคนไข้ทั้งร่างกายและจิตใจ และรวมไปถึงญาติพี่น้องในครอบครัวด้วย เมื่อคนไข้เกิดความพึงพอใจต่อวิธีรักษาพยาบาล จะส่งผลดีทางด้านจิตใจ ทำให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างรวดเร็ว

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีดังนี้

2.1 ผ้าพื้นเมือง โดยเฉพาะผ้าไหม มีชื่อเสียงในด้านลวดลายสวยงามและมีคุณภาพ เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ จังหวัดขอนแก่น ผ้าไหมแพรวา จังหวัดกาฬสินธุ์ และหมอนขวานผ้าขิด จังหวัดยโสธร เป็นต้น

2.2 ลำกลอน ผู้ที่ร้องลำกลอน เรียกว่า “หมอลำ” เป็นผู้นำทางความคิดของผู้คนในท้องถิ่นโดยจะร้องลำกลอนที่มีเนื้อหาสะท้อนภาพความเป็นจริงของสังคม เช่น การกดขี่ของเจ้าหน้าที่ ความยากจนของราษฎร ฯลฯ หรือสังคมที่ตึงเครียดในอุดมคติ เช่น ความเจริญของท้องถิ่นและความอยู่ดีกินดีของราษฎร เป็นต้น

2.3 บทเพลงเจรีียงเบริญ เป็นการละเล่นที่ดัดแปลงมาจากการขับร้องแบบดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายเขมรในแถบอีสานใต้ มีลักษณะเป็นเพลงร้องโต้ตอบ เน้นความไพเราะของภาษาทำนอง และน้ำเสียงที่ใช้ขับร้อง นิยมนำมาแสดงในงานประเพณีและงานศพ ของชาวไทยเชื้อสายเขมรโดยเฉพาะที่จังหวัดสุรินทร์บทเพลงเจรีียงเบริญ แสดงถึงภูมิปัญญาของชาวอีสานใต้เชื้อสายเขมรหลายประการ เช่น เน้นความสามัคคีในชุมชน การสืบทอดประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษและหน้าที่ของบุตรที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดา ตลอดจนการผสมผสานความเชื่อระหว่างศาสนาพุทธ พราหมณ์ และภูติวิญญาณ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคกลาง

ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคกลาง มีดังนี้

3.1 การละเล่นพื้นบ้าน เป็นการละเล่นของเด็กๆ จำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

(1) การละเล่นที่เน้นในคุณธรรม ความอดทน ความสามัคคีในหมู่คณะความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์ เช่น ตีจับ ขี่ม้าส่งเมือง ชักเย่อ ซ่อนหา หมากเก็บ ฯลฯ

(2) การละเล่นที่ฝึกการสังเกตและมีไหวพริบ เช่น กาฟักไข่ แข่งเรือคน เทวดานั่งเมือง

(3) การละเล่นที่ฝึกความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น การเล่นเตย แม่งูโพงพาง ฯลฯ

3.2 ประเพณีการรำพาข้าวสาร อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เป็นการละเล่นบทร้องที่

ใช้คำและภาษาง่าย ๆ มีความไพเราะในเสียงสัมผัสของสระและอักษร สะท้อนถึงภูมิปัญญาของคนท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้แก่

(1) ความเชื่อในเรื่องกุศลผลบุญตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การทำบุญ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับบ้าน

(2) ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจระหว่างผู้คนในท้องถิ่น สภาพชีวิตของผู้คนในสังคมชนบทและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นต้น

3.3 ขนมหัทย ภูมิปัญญาของคนไทยภาคกลางในการทำขนมมีมากมายหลายชนิด เช่น

ขนมที่ใช้ในงานมงคล หรือประเพณีทางศาสนา เช่น ขนมชั้น ขนมถ้วยฟู ทองหยิบ ทองหยอด และเม็ดขนุน ฯลฯ

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคใต้

ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคใต้ มีดังนี้

4.1 ผักพื้นบ้าน คนท้องถิ่นภาคใต้นิยมรับประทานผักเป็นอาหาร มีความรู้ในคุณค่า

ทางโภชนาการและนำผักชนิดต่างๆ มาประกอบอาหาร เช่น สะตอ ลูกเนียง ขี้เหล็ก ชะพลู ผักหวาน หยวกกล้วย ฯลฯ

4.2 พิธีกรรมรักษาโรค เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่เน้นรักษาคนป่วยที่จิตใจ สะท้อนความเชื่อว่า

สุขภาพจิตดีย่อมทำให้สุขภาพกายของคนเราแข็งแรงควบคู่ไปด้วย ดังเช่นพิธีกรรมรักษาโรคของชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เรียกว่า “ ตีอริ ” หรือ “ รายนมุด ” จะเน้นการท่องคาถา การเซ่นไหว้ การเจริญสมาธิของหมอผู้ทำพิธี (บอโร) และการบรรเลงดนตรี โดยมีญาติผู้ป่วยมาล้อมรอบคนป่วย ซึ่งมีความหมาย 2 ประการ คือ

(1) ผู้ป่วยได้รับความเอาใจใส่จากญาติพี่น้องจะทำให้เกิดกำลังใจและหายเร็ว

(2) เสียงดนตรีมีพลังงานกล่อมเกลาจิตใจให้ผู้ป่วยเกิดความฮึกเหิม อดทนต่ออาการเจ็บปวด

4.3 การใช้วัสดุในท้องถิ่นสร้างอาชีวสร้างรายได้ ดังตัวอย่าง ภูมิปัญญาของชาวบ้านในอำเภอ

ปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งใช้ประโยชน์จากต้นจากทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ใช้ใบจากมุงหลังคา ใช้วงจากทำน้ำตาล และใช้ลูกจากทำขนมหวาน เป็นต้น

6. ปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมประเทศไทยมีสภาพดินฟ้าอากาศที่หลากหลาย เช่น บริเวณภาคเหนือ พื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นเทือกเขา มีที่ราบน้อยใหญ่ระหว่างหุบเขาและมีสายน้ำไหลผ่าน ทำให้รู้จักทำเขื่อนกักเก็บน้ำที่ไหลมาจากที่สูงลงยังที่ราบ หรือ บริเวณภาคกลาง เป็นที่ราบลุ่มและมีแม่น้ำหลายสายไหลออกสู่ทะเล จากการที่มีสายน้ำหล่อเลี้ยงพื้นที่จรดฝั่งทะเล ทำให้เกิดภูมิปัญญาในการต่อเรือเป็นพาหนะสำหรับการเดินทางและค้าขาย ส่วนบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นที่ราบสูงและมีแม่น้ำโขงไหลผ่าน โดยมีสาขา คือ แม่น้ำชี มูล ทำให้บางแห่งแล้งน้ำ แต่บางแห่งก็มีน้ำชุ่มชื้น ทำให้เกิดภูมิปัญญาในการเลือกหลักแหล่งทำไร่ ทำนา ในบริเวณที่เป็นที่ลุ่มและมีบึงหรือหนองน้ำขนาดใหญ่ บริเวณ

ภาคใต้มีทะเลล้อมกระหนาบอยู่ทั้งทางตะวันออกและตะวันตก มีพื้นที่เป็นแหลมยาวลงไปจรดแหลมมลายู และมีฝนตกชุกกว่าภาคอื่นๆ ทำให้น้ำในนามีระดับสูง ขณะเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว ข้าวสุกเต็มท้องทุ่ง ชาวใต้จึงคิดประดิษฐ์เครื่องมือเกี่ยวข้าวที่เก็บเอาเฉพาะรวงข้าวเท่านั้น

จากสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันดังกล่าว ทำให้ความสามารถในการปรับตัวของคนไทยแตกต่างกัน รวมทั้งการสั่งสมประสบการณ์ การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทย สำหรับสืบทอดให้แก่คนรุ่นหลังด้วย

ลักษณะร่วมและลักษณะแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมสามารถแยกออกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้
ลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรม คนไทยมีลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เหมือนกัน เช่น มีข้าวเป็นพื้นฐานของวิถีชีวิต หรือมีความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมที่มีลักษณะเหมือนกันคือ ความเชื่อเรื่องภูตผีปิศาจประเภทต่างๆ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า หรือมีความเชื่อในอำนาจและอิทธิปาฏิหาริย์ของเทวดาต่าง ๆ เช่น พระแม่คงคา พระแม่ธรณี หรือมีความศรัทธาและได้รับอิทธิพลจากคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิต รวมทั้งการได้รับวัฒนธรรมตะวันตกเหมือนกัน เป็นต้น

ลักษณะที่แตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากภูมิประเทศของไทยนั้นมีความแตกต่างกันทั้ง 4 ภาค ดังนั้นลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมจึงแตกต่างกันออกไปด้วย เช่น คนทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือชอบรับประทานข้าวเหนียว แต่ภาคกลางและภาคใต้ชอบรับประทานข้าวเจ้า เป็นต้น สภาพลักษณะที่เป็นปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ ถือเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทย

7. การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาหรือรากแก้วของสังคมควรได้รับการเอาใจใส่และตระหนักถึงความสำคัญเพราะเป็นฐานรากขององค์ความรู้ของคนไทย เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตและเป็นต้นตอเพื่อต่อกิ่งก้านสาขาให้เกิดความเจริญงอกงามต่อไป แนวการอนุรักษ์มีดังนี้

1. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย

1.1 การค้นคว้าวิจัย ควรศึกษาและเก็บข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมุ่งศึกษาหาความรู้ในเรื่องความเป็นมาในอดีตและสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการศึกษาและเก็บรวบรวมไว้เป็นบางส่วน เช่น เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศาสนสถาน เอกสารและหนังสือที่พิมพ์ขึ้นเป็นภาษาไทยกลางจากคำบอกเล่าและการวิจัย นักเรียนจะต้องศึกษา จัดหมวดหมู่หรือประเภท และวิเคราะห์ภูมิปัญญาให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ หากมีข้อสงสัย ควรศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากผู้หรือปราชญ์ท้องถิ่น จากเอกสารเดิม และจากการสังเกต จากนั้นให้จดบันทึกผลการค้นคว้าวิจัยเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน

1.2 การอนุรักษ์ ควรทำให้เข้าใจในคุณค่า แก่นสาระและสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและเทศกาลต่างๆ และสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น

1.3 การฟื้นฟู ควรเลือกสรรภูมิปัญญาที่สูญหายไปหรือกำลังจะเสื่อมสลายไปมาทำให้มีคุณค่าและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยมที่ผูกพันกับภูมิปัญญานั้นๆ

1.4 การพัฒนา ภูมิปัญญาหนึ่งอาจเหมาะสมกับสภาพสังคมในยุคสมัยหนึ่ง และอาจจะเสื่อมสลายไปหากไม่ได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นจึงควรนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาต่อยอดด้วยการคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ และปรับให้เหมาะสมกับยุคสมัยและให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ควรนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเข้าไปช่วย เช่น ในกรณีภูมิปัญญาด้านอาหาร ควรคำนึงถึงคุณภาพ ความสะอาด มีการบรรจุที่มีมาตรฐาน หนึ่งควรคิดสร้างเครื่องมือหรือเครื่องจักรทำงานแทนคนหากต้องการผลิตเพื่อจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ อีกทั้งต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการประกอบอุตสาหกรรมอาหารด้วย

2. การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย มีแนวทางปฏิบัติดังนี้

2.1 การถ่ายทอด ควรนำภูมิปัญญาที่ได้รับการกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบรอบด้านแล้ว ไปถ่ายทอดให้ประชาชนและเยาวชนเกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์ สอดคล้องกับยุคสมัย โดยผ่านทางสถานศึกษาและการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

2.2 การเผยแพร่และแลกเปลี่ยน ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างกว้างขวางกับโรงเรียนและชุมชนอื่น ๆ ทั่วประเทศ อาจส่งรายงานการศึกษาแลกเปลี่ยนกับโรงเรียนและชุมชนอื่นทางไปรษณีย์ หรือส่งผ่านทางอินเทอร์เน็ตก็ได้ หรือใช้สื่อและวิธีการต่างๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดงานวันภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น รวมทั้งสนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้ท้องถิ่นกับประเทศเพื่อนบ้านและภูมิภาคอื่นทั่วโลก จะเห็นได้ว่าการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมิใช่เป็นเพียงการเก็บรักษาของเก่าให้คงอยู่ แต่เป็น “กระบวนการ” ทางวัฒนธรรม กล่าวคือ อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา สืบสาน ถ่ายทอด เผยแพร่ เพื่อให้ภูมิปัญญาเกิดประโยชน์ต่อตนและชุมชนทุกยุคทุกสมัย

สรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยเป็นความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษที่สั่งสมสิ่งดีงามไว้เป็นมรดกตกทอดสู่คนรุ่นหลัง ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญที่คนไทยทุกคนควรศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่แต่ละท้องถิ่น แต่ที่มาของภูมิปัญญาแต่ละท้องถิ่นล้วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะพื้นบ้าน อาหารและสมุนไพร ดังนั้นเราในฐานะคนไทย ควรร่วมอนุรักษ์และสืบทอดสิ่งดีงามเหล่านี้ไว้เป็นมรดกสู่อนุชนรุ่นหลังต่อไป

แบบฝึกกิจกรรม

คำชี้แจง แบ่งกลุ่มแล้วให้แต่ละกลุ่ม ช่วยกันศึกษาจากเอกสารประกอบการเรียนแล้วช่วยกัน
ตอบคำถาม ดังนี้ (10 คะแนน)

1) จงให้ความหมายของคำที่กำหนดให้อย่างถูกต้อง (4 คะแนน)

...1. ภูมิ หมายถึง.....

...2. ปัญญา หมายถึง.....

...3. ภูมิปัญญา หมายถึง.....

...4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง.....

.....

2) นักเรียนสามารถนำความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นไปประยุกต์ใช้ในครอบครัวได้อย่างไร
(3 คะแนน)

...1.....

...2.....

...3.....

3) นักเรียนมีแนวคิดอย่างไรที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนให้คงไว้ตลอดไป
(3 คะแนน)

...1.....

...2.....

...3.....

แบบทดสอบหลังเรียน
เล่มที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

*****

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย × ในช่องตัวเลือกที่ถูกที่สุดลงในกระดาษคำตอบ

1. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน,ภูมิปัญญาไทย ” สามารถเรียกชื่อ คือ
  - ก. ภูมิปัญญาสากล
  - ข. ภูมิปัญญาบ้านเมือง
  - ค. ภูมิปัญญาพิเศษ
  - ง. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ประเพณี ความเชื่อ เป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์กันข้อใด
  - ก. ศิลปวัฒนธรรม
  - ข. ศิลปหัตถกรรม
  - ค. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ง. ศิลปวัฒนธรรม ศิลปหัตถกรรม ประเพณี

3. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ จะมีผลตรงกันข้ามกับลักษณะของอะไร
  - ก. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ข. พ้นความรู้ทุกเรื่อง
  - ค. มีเอกลักษณ์ในตัวเอง
  - ง. การสะสมปัญญา ความรู้เดิม

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการบำบัดอาการปวดเมื่อยเป็นที่เลื่องลือจัดอยู่ในหมวดใด
  - ก. อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
  - ข. ชุรกิจเสริมสวย
  - ค. รักษาโรคเรื้อน
  - ง. แพทย์พื้นบ้าน

5. ข้อใดคือปัญหาของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ก. กลัวแย่งการทำมาหากิน หรือ หวงวิชาความรู้ที่ตนมีอยู่
  - ข. กลัวคนอื่นมีชื่อเสียงดีกว่าตน
  - ค. ปู่ย่าตาทวดสั่งไว้ไม่ให้วิชากับผู้อื่น
  - ง. ถูกทุกข้อ

6. อายุ ไม่ใช่ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านใด
  - ก. ความรู้
  - ข. ความเชื่อ
  - ค. ทักษะ
  - ง. ภูมิปัญญาไทย

7. ในกิจกรรมใดที่ส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรม และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด
- ประเพณีลอยกระทง
  - พิธีแรกนาขวัญ
  - ประเพณีรับน้องใหม่
  - ประเพณีเสีียงเทียน
8. การรับวัฒนธรรมจากต่างชาติมีผลกระทบต่อกิจกรรมใดมากที่สุด
- ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์
  - การสร้างสิ่งทดแทนทรัพยากร
  - การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักร
9. การบรรจุหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านความเป็นไทยข้อใดมีผลมากที่สุด
- การจัดการศึกษาแห่งชาติ
  - ฟื้นฟูแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น
  - หาวัสดุมาอำนวยความสะดวกให้มาก
  - สอนให้เด็กๆ สำนึกรักบ้านเกิด
10. คนไทยรุ่นใหม่หยุดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ และคิดว่าภูมิปัญญาไทยล้าสมัย ซึ่งเป็นปัญหาของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ข้อใด
- ระบบการศึกษาไทย
  - คนไทยเชื่อมั่นว่าคนต่างชาติเก่งกว่า
  - คนไทยขาดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาไทย
  - คนไทยจัดการศึกษาได้สมบูรณ์และไม่ต้องปรับใหม่

บรรณานุกรม

- กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ. **สังคมศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรม ม. 2**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, 2549.
- กาสัก เต๊ะชั้นหมาก. **การนำเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาประชาสังคมสำหรับสภาวัฒนธรรมจังหวัด**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2541. หน้า 272 – 273.
- เครือวัลย์ มีเกียรติ. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ศูนย์ส่งเสริมอาชีพ, 2547.
- ณรงค์ พ่วงพิศ และคณะ. **ประวัติศาสตร์ ม.4**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, 2549.
- พจนานุกรม. **ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546.
- ละออศรี พรหมวิมาณรัตน์. **สุขศึกษา ม.4**. 2552.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540.
- สื่ออิเล็กทรอนิกส์ <http://www.siamtradition.com/> : ประเพณีและวัฒนธรรมสี่ภาค (วันที่ค้นข้อมูล : 2 เมษายน 2556).
- สื่ออิเล็กทรอนิกส์ <http://tkagri.doae.go.th/indexhome.php> : ภูมิปัญญาท้องถิ่น (วันที่ค้นข้อมูล : 2 เมษายน 2556).

ภาคผนวก

เฉลยแบบฝึกกิจกรรม

คำชี้แจง   ลุ่มแล้วให้แต่ละกลุ่ม ช่วยกันศึกษาจากเอกสารประกอบการเรียน
 ตอบคำถาม ดังนี้ (10 คะแนน)

- 1) จงให้ความหมายของคำที่กำหนดให้อย่างถูกต้อง (4 คะแนน)
- 1... ภูมิ หมายความว่า พื้น ชั้น พื้นเพ
  - 2... ปัญหา หมายความว่า ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดจากการเรียนรู้และการคิด
  - 3... ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ
  - 4... ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถในการใช้พื้นความรู้สร้างสรรค์งานเพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น

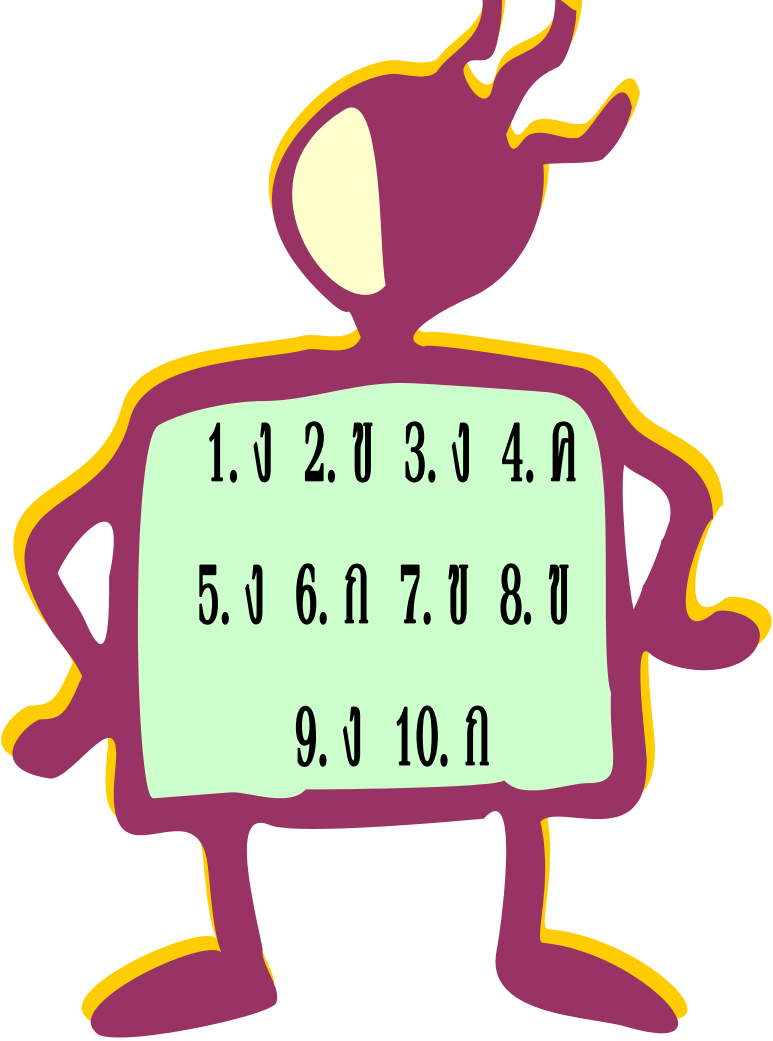
- 2) นักเรียนสามารถนำความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นไปประยุกต์ใช้ในครอบครัวได้อย่างไร (3 คะแนน)
- 1... นำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันให้มากที่สุด...
  - 2... ดำรงชีวิตตามวิถีพื้นบ้านให้มากที่สุด
  - 3... นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาบูรณาการกับการดำรงชีวิตประจำวัน
- .....(หรือพิจารณาจากคำตอบของนักเรียน).....

- 3) นักเรียนมีแนวคิดอย่างไรที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนให้คงไว้ตลอดไป (3 คะแนน)
- 1... ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน และร่วมกันอนุรักษ์สืบต่อไป
  - 2... นำประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่มาผสมผสานใช้กับชีวิตประจำวัน
  - 3... เข้าร่วมงานประเพณีท้องถิ่นของตนให้มากขึ้น
- .....(หรือพิจารณาจากคำตอบของนักเรียน).....

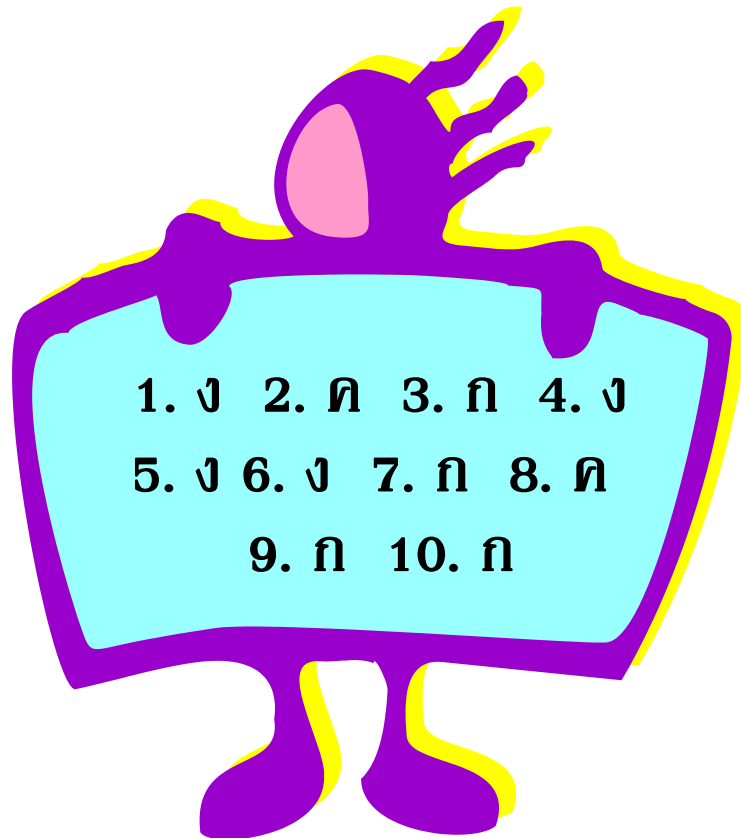

เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน
เล่มที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน
เล่มที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทำถูกก็ขอครับ

กระดาษคำตอบ

เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชื่อ..... ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ .... /..... เลขที่ .....

ทดสอบก่อนเรียน

ข้อ	ก	ข	ค	ง
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				

ทดสอบหลังเรียน

ข้อ	ก	ข	ค	ง
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				

สรุปผลการเรียน

ประเมินผล	ทดสอบ ก่อนเรียน	แบบฝึก กิจกรรม	ภาระงาน/ ชิ้นงาน	ทดสอบ หลังเรียน	รวม คะแนน	พัฒนา
คะแนนเต็ม	10	10	10	10	40	
ได้คะแนน						

ประวัติผู้แต่ง

ชื่อ - สกุล
วัน เดือน ปี เกิด
ภูมิลำเนา

นางชุตินา แก้วหล้า
วันที่ 6 เดือน มกราคม พ.ศ. 2510
บ้านเลขที่ 29 หมู่ที่ 1 บ้านท่าตันธง
ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม
จังหวัดสุโขทัย

การศึกษา

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต
วิชาเอกวิทยาการคอมพิวเตอร์ จากวิทยาลัยครุอุตรดิตถ์
สำเร็จการศึกษาปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกบริหารการศึกษา จากวิทยาลัยทองสุข

ปัจจุบัน

ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ
โรงเรียนทุ่งเสลี่ยมชนูปถัมภ์
อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ

การทำกลอยไว้รับประทาน
ที่มา : นางชุตินา แก้วหล้า : 2554

คำนำ

เอกสารประกอบการเรียน เล่มที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รายวิชา ส30246 ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอทุ่งเสลี่ยม กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นนวัตกรรมประกอบ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบบูรณาการระหว่างวิชา โดยนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้สอดแทรกในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน สารที่ 3 เศรษฐศาสตร์ สารที่ 4 ประวัติศาสตร์ และกลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ในสารที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเอกสารประกอบการเรียนเล่มนี้ที่มีเนื้อหาและภาพประกอบ ที่น่าสนใจ เหมาะสมกับผู้เรียน และสอดคล้อง ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 โดยจัดทำเป็นชุดการเรียนรู้มีทั้งหมด 5 เล่ม 5 เรื่อง ได้แก่

เล่มที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เล่มที่ 2 เรื่อง ประเพณีถิ่นงามตา

เล่มที่ 3 เรื่อง ผักพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง

เล่มที่ 4 เรื่อง ของใจก่อนเก่าดีเฮาเกือบลืม

เล่มที่ 5 เรื่อง ลดต้นทุนชีวิตพิชิตโรค

ผู้จัดทำมีความมุ่งหวังว่า เอกสารประกอบการเรียน ชุดนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน ซึ่งจะช่วยให้ เกิดการเรียนรู้และบรรลุตามจุดหมายของหลักสูตรต่อไป

ชุดิมา แก้วหล้า

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
คำแนะนำสำหรับครู	1
คำแนะนำสำหรับนักเรียน	2
มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น สาระการเรียนรู้	3
แบบทดสอบก่อนเรียน	4
รายละเอียดสาระการเรียนรู้	6
สาระการเรียนรู้ ใบความรู้ที่ 1 เรื่อง ความหมาย ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น	7
สาระการเรียนรู้ ใบความรู้ที่ 2 เรื่อง ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย	10
แบบฝึกกิจกรรม	18
แบบทดสอบหลังเรียน	19
บรรณานุกรม	22
ภาคผนวก	23
เฉลยแบบฝึกกิจกรรม	24
เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน	25
เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน	26
กระดาษคำตอบ ก่อนเรียน – หลังเรียน	27

เอกสารประกอบการเรียน

ส๓๐๒๔๖ วิชาภูมิปัญญาท้องถิ่น
ของอำเภอท่งเสด็จ

เล่มที่ ๑

เรื่อง ความหมายความเป็นมา
ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จัดทำโดย
นางชฎิมา แก้วหลัก
ครูชำนาญการพิเศษ

โรงเรียนท่งเสด็จชนปถิมภ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ส๓๒๓
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษานพฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ